

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΤΔΑΦΚΕΤΤ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2018

ΜΙΑ ΗΡΩΪΚΗ ΜΟΡΦΗ

(ΠΩΣ ΒΑΛΠΟΥΜΕ ΤΟΝ ΨΥΧΑΡΗ ΣΗΜΕΡΑ)

«Η Δόξα τίποτις δέν είναι· ή αγάπη όλα τά κα-
τορθώνει. Γιατί γυρέβω ποίηση και γλώσσα; μήπως
για μένα τίς γυρέβω; Τήν ποίηση και τή γλώσσα τίς
γυρέβω για τούς άλλους. Για τούς άλλους πονώ και
δουλεύω.»

«Δυό πράματα μόνο γύρεβα στον κόσμο, μιá γλώ-
σα και λίγη ποίηση. Τή γλώσσα τήν πη-
ρα από τό στόμα του λαού».

ΨΥΧΑΡΗΣ

Για ποιόν Ψυχάρη μάς καλεϊ νά γρά-
ψουμε ή Νέα - Έστία; Ποιόν Ψυχάρη νά
πρωτοθυμηθούμε! Αὐτόν βέβαια πού γεννή-
θηκε στην Όδησσό στις 3 Μαΐου 1854 και
πέθανε στο Παρίσι 29 Σεπτεμβρίου 1929;

Τόν καθηγητή τής Νεοελληνικής στη
Σχολή Άνωτέρων Σπουδών τής Γαλλίας ή
τόν χωρατατζή ανοιχτόκαρδο Ρωμιό πού
δέν έλεγε ποτέ νάρνηθει τήν καταγωγή
του; Τόν σοβαρό μελετητή, τόν μανιώδη
γλωσσολόγο, πού ζούσε σε ξένη χώρα με
τό μεράκι ακοίμητο του έλληνισμού, τής
γλώσσας του και τής γραμματικής του;

Τόν ευγενή Έλληνο-Φραντσέζο πού δίδα-
σκε στα Γαλλόπουλα τή λογοτεχνία τής δι-
κής του χώρας, ένω ταυτόχρονα πολεμού-
σε νά ξυπνήσει τήν κοιμισμένη συνείδηση
του έλληνικού λαού;

Τόν άνθρωπο με τίς δυό πατρίδες πού
ξόδεψε τή ζωή του υπηρετώντας και τίς
δυό από λατρεία προς τήν ΑΛΗΘΕΙΑ;

Τόν Προφήτη του μαλλιαρισμού, Γιάν-
νη Ψυχάρη, τόν Χιώτη γαμπρό του μεγά-
λου Ρενάν, τόν αίρεσιάρχη πού με ένθεη
πίστη και πάθος αποφάσισε νά σαρώσει
κάθε μορφής πρόληψη αρχίζοντας από τή
γλωσσική;

Ποιόν Ψυχάρη νά θυμηθούμε πρώτα και
ποιόν ύστερα, τόν πουλημένο, τό μίσθαρ-
νον όργανον του Σλαβισμού, ή τόν διάδοχο
του Αιμιλίου Λεγκράν στην Έδρα των Ά-
νατολικών Γλωσσών; Τόν Ψυχάρη του Νου-
μά, τόν πρωτομάστορη τής ΙΔΕΑΣ, τόν λά-
τρη τής επιστήμης ή αὐτόν πού τόν παίρ-
ναν στο φιλό και κορόϊδευαν όλοι οι
μωροί;

Τόν Γιάννη Ψυχάρη πρέπει νά θυμηθού-
με, αὐτόν πού κατάφερε νά ξαναεντάξει
τή Γαλλία στον έλληνικό πνευματικό χώρο

και έδωσε στην Έλλάδα έργο έθνικό, φω-
τισμένο από τή γαλλική κουλτούρα ή τόν
Γιάννη τόν «γλωσσοκάτοχο και γλωσσοβα-
ριμπόμπη, Γιάννη γλωσσοπυρσόμορφο και
γλωσσοκοιλοκόμπη» πού σατυρίζει ό
Σουρής;

Γιατί δέ βγαίνει έντυπο, έφημερίδα λα-
θρόβια, επίσημη, άσημη, περιοδικό, ήμερο-
λόγιο, ύπου επί δεκαετίες νά μην αναφέ-
ρεται τδνομά του. Τόν σχεδιάζουν, τόν γε-
λοιογραφούν όλα τά χέρια. Δέν ύπάρχει
πνευματώδης, έξυπνος πού νά μην ά-
κόνισε πάνω στη στουρναρόπετρα τής πο-
λύπλευρης αὐτής ύπαρξης τό λεπίδι τής
εύφυϊας του.

Τόν παραλαμβάνει άκόμη και τό σοβα-
ρό ήμερολόγιο του Σκόκου.

«Κι' εδτοῦνος δάσκαλος τρανός
και άνθρωπος του γραμμάτου
και δουλευτής τής ξάπλωσης
και του ξετυλιγμάτου».

Είναι ζήτημα αν φανερώθηκε ποτέ πνευ-
ματική φυσιογνωμία έλληνική, πού τόσο
ύβρίστηκε, αγαπήθηκε, τιμήθηκε, αναθεμα-
τίστηκε, όπως ό συγγραφέας του περιλά-
λητου «Ταξιδιού».

Σοφός, γλωσσολόγος, γλωσσομαθής, έ-
πίμονος μελετητής, ακούραστος επιστήμων,
προπορευτήκε από τήν έποχή του και τή
σημάδεψε με τδνομα και τόν άγωνα του.
Πόλεμος και θυσία ή ζωή του, πάθος και
ξέαρση όλη του ή ύπαρξη. Σήμερα πού τό
γλωσσικό ζήτημα δέ λύθηκε άπολύτως,
άφου ένιαία και όμοιόμορφη δημοτική δέν
έχουμε, μ' όλα ταῦτα ή συζήτηση έληξε.
"Αν παρουσιαστεί στον καιρό μας, έξα-
φνα, ένα λογοτεχνικό βιβλίο γραμμένο στην

καθαρεύουσα, θά αποτελέσει εξαίρεση τόσο μεγάλη, πού αὐτή θά τὸ βγάλει αὐτομάτως ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας.

Τώρα πού πέρασε μισὸς αἰῶνας ἀπὸ τότε, μποροῦμε νὰ σκεφθοῦμε τὸν πολεμιστὴ πού ἀντίς ρομφαία πῆρε τσεκουρι καὶ γκρέμιζε, κι' ἀντίς σπαθί ἕναν κοντυλοφόρο καί, σταυροφόρος — δίχως σταυρὸ — τῶν νεωτέρων χρόνων βάλθηκε νάναστήσει τὴν κοιμισμένη βασιλοπούλα τοῦ παραμυθιοῦ. Τὴν ξεχασμένη, περιφρονημένη ἑλληνικὴ «τὴν χυδαϊκὴν» πού κανέννας δὲν τὴν ἔγραφε καὶ κανεὶς δὲν τὴν μιλοῦσε ἂν ἤθελε νὰ λογίζεται μορφωμένος.

Τώρα μποροῦμε νὰ ἀνακεφαλαιώσουμε τὸ δρόμο πού ἀνοιξαν οἱ πρωτοπόροι τοῦ ἀγῶνα. Τώρα βλέπουμε τὸν Ψυχάρη χωρὶς προκατάληψη, πάθος ἢ φόβο καὶ κρίνουμε, προστατευμένοι ἀπὸ τὴν ἀπόσταση, τὴν ἡρωϊκὴ φυσιογνωμία του. Χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε ἐπίσης, ξεμέθυστοι πιά, πλησιάζουμε καὶ τὸ πολύμοχθο συγγραφικὸ ἔργο του. Δὲν ἄφησε κανένα εἶδος πού νὰ μὴν τὸ καταπιάστηκε, αὐτὸς ὁ φανατικὸς μὲ τὸ ἀρκετὸ ταλέντο γιὰ νὰ προσφέρει ἀναγνώσιμο ὕλικὸ στοὺς νεοφώτιστους τῆς Ἰδέας. Στὸν ἑλληνικὸ λαό. Γιὰ νὰ τοῦ δώσει μυθιστόρημα γράφει τὴν «Ἄρρωστη δούλα» καὶ «Τὸνειρο τοῦ Γιαννίρη», τὴν «Ἀγνή», τὴ «Ζωὴ κι ἀγάπη στὴ Μοναξιά». Γιὰ νὰ ἐπικυρώσει ἔμπρακτα τὶς θεωρίες του καταπιάνεται μὲ τὸ διήγημα, δίνει τὴν ἀξέχαστη «Ζούλια», τὸν «Μουσαφίρη» καὶ μυριάδες ἄλλα διηγήματα, πού στολίζουν πρωτοσέλιδα τὸ κάθε τεῦχος τοῦ «Νουμά». Γίνεται καὶ θεατρικὸς συγγραφέας ἀφοῦ χρειάζεται καὶ τοῦτο τὸ εἶδος καὶ παρουσιάζει τὸ «Ρωμέϊκο θέατρο». «Ὁ Κυρούλης» σὲ ἐννιά σκηνές. Γιὰ κωμωδία ἔχει τὸν «Γουανάκο» πού εἶταν «ἀρχινισμένο κεριακὴ 28 τῆς Δημήτρη — τελειωμένο παρασκεβὴ 30 τοῦ Σποριά 1900».

Κι ὅλα τοῦτα γιὰ τὸ λαό, τὸ λέει καὶ τὸ ξαναλέει «γιὰ τοὺς ἄλλους δουλεύω, γιὰ κείνους πονῶ».

Μὰ καὶ σὲ γράμμα του στὴ Φοιτητικὴ Συντροφιά ἐπαναλαμβάνει μὲ συγκίνηση τὰ ἴδια:

«Τί κάθουμαι καὶ σὰς μωρολογῶ γιὰ τὰ βιβλία μου γιὰ τὴν Ἀπολογία καὶ τ' ἀποδέλοιπα; Ἡ Ἀπολογία μου εἰστε εἰσεῖς. Ἀφοῦ σὰς ἄρεσε ἡ μικρὴ δουλειά μου, θά πῆ πὼς δικαιολογήθηκα, πὼς δὲν πῆγε ὁ κόπος μου τοῦ κάκου. Ταξίδια φρέσκα φρέσκα ταξιδάκια πάλε εἰστε σεῖς, ταξίδια στὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἰδανικοῦ, μὲ δοξασμένους γυρισμοὺς στὴν πατρίδα. Ἔσεῖς ἐσεῖς Ζωὲς κι' Ἀγάπες καλῆτερες ἀπ' τὶς δικές μου. Ρόδα καὶ Μῆλα μου ἐσεῖς. Νάχετε τὴν ἐφκὴ μου παιδιά.» Κι ἐμεῖς τώρα, ἐμεῖς πού ἀντιμετωπίζουμε ὄλο τοῦτο τὸν ὄγκο — τοὺς 6

τόμους τὰ «Ρόδα καὶ Μῆλα», τὰ θέατρα, τὶς πολεμικὲς, τὰ γράμματα, τὶς προσοῦρες πού στάζανε πάθος καὶ βγάζανε φλόγα, νιώθουμε μιὰ παράξενη θλίψη. Ὅλα τοῦτα μᾶς φαίνονται κάπως ἀδιάβαστα πλέον, ἀκαλαίσθητα, καὶ τὸ χειρότερο χωρὶς οὐσία ζωῆς. Ἀπομένουν βέβαια στὴ γραμματολογία μας σὰν τὸ δρόσημο πού σημαδεύει τὸ μῆκος τῆς διαδρομῆς καὶ τὴ χρονολογία πού δείχνει τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ. Κι' ἀκόμη σὰν ἕνας λαμπρὸς τρόπος συγκρίσεως παρήγορος καὶ πολὺ εὐκολός. Διαβάζουμε δυὸ σελίδες ἀπόνα ἔργο τοῦ Ψυχάρη σήμερα καὶ ἀναλογιζόμαστε μὲ ἀγαλλίαση τὴν ἀπολύτρωση τῆς πεζογραφίας μας ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἐφαρμοσμένες θεωρίες καὶ τὶς κατασκευές.

Ἡ δημοτικὴ τῆς λογοτεχνίας μας ἔγινε μὲ τὸ χρόνο καὶ τὴν κατεργασία ἔργων τέχνης ὄργανο ὀλοζώντανο μὲ χυμὸ, εὐλυγισία καὶ δύναμη. Ὅργανο ἱκανὸ νὰ ἐκφράσει νοήματα, ἀποχρώσεις αἰσθημάτων, ἀκόμη καὶ ἀφηρημένες ἔννοιες. Δὲν ὑπάρχει πιθανότητα νὰ γραφτοῦνε ποτὲ πιά ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς κείμενα ὅπως αὐτά:

«Ἀφοῦ ἀναστέναζε μιὰ, ξανάρχιζε σὰν τὸ ταῦρο τὸ χορὸ τῆς. Τέτοια τὴν εἶδα καὶ τὸ βράδυ στὸ κρασάδικό τῆς, παντοκίνητη, παντοσβουρούσα καὶ θλιμένη»

Μῆτε καὶ ἐκφράσεις τέτοιες «τὰ ἑλληνικά μου εἶναι «ντροπιάρικα».

Κανέννας βέβαια δὲ σκέπτεται νὰ κάμει τὴν πτώση «φτώση», κι ὅλα ἐκεῖνα τὰ «διέφτυση» πού τὸ αἶσθημά μας δὲν λείει μὲ κανένα τρόπο νὰ τὰ δεχτεῖ. Μὰ πότε ἔγινε ἔργο μεγάλο χωρὶς ἀκρότητα καὶ φανατισμὸ; Ποιὰ θρησκεία στέριωσε χωρὶς μανιασμένη προσήλωση καὶ ἐπιμονή; Κανένα βῆμα τῆς ἡ ἀνθρωπότητα δὲν τῶκαμε πρὸς μιὰ κάποια κατάκτηση δίχως πίστη τυφλή. Στὴν ὑπερβολὴ ὑπάρχει μεγαλεῖο πού θαμπώνει καὶ πείθει. Τί καλύτερη ἀπόδειξη ἔχουμε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο! Χωρὶς αὐτὸν εἶναι σχεδὸν σίγουρο πὼς ὁ Χριστιανισμὸς θά ἀπόμεινε μιὰ Ἰουδαϊκὴ αἵρεση. Χωρὶς δηλαδὴ τὸ πάθος του τὸ μοναδικό. Ὑπερβολή, αἰσιοδοξία καὶ πίστη στὴν ἀλήθεια του εἶταν τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ Ψυχάρη.

Μὲ ἐλάχιστα λόγια ἐκφράζει ὁ Valéry ὅπως κανέννας ἄλλος ὅτι: «La valeur du monde repose sur les extrêmes sa solidité sur les moyennes.»

Τὸ πάθος καὶ οἱ ὑπερβολές στὸν ἀγῶνα πού καταπιάστηκε ὁ Ψυχάρης κέρδισαν τοὺς πρώτους προσήλυτους, ἔβρεψαν τοὺς πρώτους πιστοὺς τῆς μικρῆς συντροφιάς. Καθὼς οἱ παλαιοὶ κατηχούμενοι τοῦ χριστιανισμοῦ προσέρχονταν μὲ δέος καὶ θάμπος πρὸς τὰ μυστήρια τῆς νέας θρησκείας.

Δὲν ὑπάρχει κι ἀμφιβολία ὅμως πὼς πάλι οἱ ἀκρότητες πολλοὺς ἀπομάκρυναν. Θά ἔδιωξαν πάρα πολλοὺς πού εἶχαν τὴν

έμπνευση νά προσχωρήσουν στο άπελευθερωτικό κίνημα τής εποχής της μά δέν άντεχαν τόν κλονισμό στις γλωσσικές της πεποιθήσεις. Καί δέν είναι δυνατό νά μὴν κάνουμε μιά σκέψη πού πολλοὶ τὴν εἶπαν καί τὴν ξαναῖπαν μὰ εἶναι τῶν ἀδυνάτων νά μὴν τὴν ἀναφέρει πάλι κανεὶς. Πῶς τάχα ἓνα μεγάλο μέρος τής ἀδιάλλαχτης προσαρμογῆς στὸν τύπο τὸ γλωσσικὸ δφείλονταν στὸ ξένο χῶμα πού πατοῦσε ὁ Ψυχάρης.

«Στὸ Παρίσι κατάλαβα τὴν Ἑλλάδα», λέει, «τὴν ἀγάπησα καί συνειδητοποίησα τὰ καθήκοντά μου ἀπέναντί της», ἀλλὰ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ Παρίσι, τὸ ξενόγλωσσο, τὴ ζήμιωσε.

Ὁ ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα ἑλληνας, στὸ γραφεῖο τοῦ Παρισιοῦ ἐφκίανε τύπους σωστοὺς λογικά, ὅμως ἄχαρους, σύμφωνους πάντοτε μὲ τὴ συνταγὴ τής θεωρίας τοῦ ἐνῶ ὑπῆρχε ἡ πράξη καί ἡ ὀλοζώντανη ζωὴ χιλιάδες μίλια μακριά.

Καί ἔχουμε τὴν αἴσθηση, σὰ νᾶμαστε παρόντες, ὅτι ὁ γλωσσολόγος Ψυχάρης καθισμένος στὸ σκιερὸ δωμάτιό του τής γαλλικῆς πρωτεύουσας παίρνει μιά λέξη, τὴν ξαπλώνει στὸ ἀνατομικὸ τραπέζι κι ὅπως ὁ Προκρούστης, τής κόβει τὴν περισσευούμενη κατάληξη ἢ ἀντίθετα τὴν τραβολογᾷ καί τὴ μεταμορφώνει σὲ δημοτική. Σὲ «ἄδολη δημοτική».

Κι εἶναι φοβερὸ γιὰ ἓναν ἄνθρωπο πού ἐνῶ ὁ νοῦς, ὁ λογισμὸς του τριγυρνοῦσε ἀδιάκοπα στὴν Ἑλλάδα, καί στοὺς ἑλληνες, τὸ ἀφτί του ὀλημερίς ἄκουε ξένες φωνές, ξένα λόγια, ξένα σύνταξη φράσεων. Κι ἀκόμη χειρότερα γι' αὐτόν, ὄχι μόνο ἄκουε ἀλλὰ μιλοῦσε κιόλα.

Τώρα πού ἔσβησαν τὰ πάθη, καταλάγιασε ἡ σύγχυση, ξεχάστηκαν «τὰ μίσητα» μπορούμε νά ποῦμε, δίχως φόβο νά πέσουμε σὲ ὑπερβολή, πῶς καί ἡ μιά καί ἡ ἀντίθετη παράταξη τὴν ἀληθινὴ γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δέν τὴν ἤξεραν. Ὅσο γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ «Ταξιδιοῦ» εἶναι σίγουρο πῶς τοῦ ἔλειπε ἡ αἴσθηση καί πολὺ συχνὰ ἡ καλαισθησία. Τῶπανε πολλοί· τῶπανε μὲ μῖσος, μὲ κακία γιὰ νά τὸν φαρμακῶνουν, νά τὸν πληγῶνουν, μὰ ἀπὸ τοὺς πρώτους, ὁ ὀξυδερκῆς Γ. Ξενόπουλος τῶγραψε. «Λεῖπει ἀπὸ τὸν Γ. Ψυχάρην τὸ ἀσύλληπτον καί ἀπροσδιόριστον ἐκεῖνο κά τι τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν πνεῦμα τής γλώσσας ἢ γλωσσικὸν αἴσθημα».

Ἐνας Χιώτης· Πολίτης γεννημένος στὴ Ρωσία, μεταφυτεμένος στὸ Παρίσι, θρεμμένος ἀπὸ τὰ γεννοφάσκια του μὲ τὴν ψυχρὴ καθαρεύουσα τής Πόλης καί μεταφερόμενος σὲ ξένη γῆ, πῶς εἶταν δυνατό νά διατηρήσει τὸ ἀσύλληπτον ἐκεῖνο κά τι; Ἡ ἀδιάκοπη μελέτη βέβαια, τὰ ἑλληνικὰ κείμενα ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὸν Ἐρωτόκριτο, ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια ὡς τὰ δημοτικὰ

τραγούδια, καί ὄλη ἡ σοφία τοῦ κόσμου δέν στάθηκε ἱκανὴ νά ἀναπληρώσει τελείως τὴ βασικὴ αὐτὴ ἔλλειψη.

Καί ἔτσι ὄλες οἱ θεωρίες, οἱ κανόνες, οἱ τύποι γίνονταν παγίδες ὅπου τυφλὸς ἀπὸ τὸ ὄραμα, μεθυσμένος ἀπὸ τὴ μέθη τής δημιουργίας σκόνταφτε ὁ φανατικὸς γλωσσοπλάστης, ὁ ἀκάματος γραφιάς.

Ἔτσι τολμηρὸς καί παράτολμος καταπιάνεται νά διορθώσει, νά ὑποτάξει τὰ πάντα, ἀκόμη καί τὸν Παρθενῶνα πού τὸν μεταμορφώνει σὲ Παρθενὸ ξεσηκῶνοντας τὴ γενικὴ ἀγανάκτηση.

Παίρνει μιά λέξη πού ἐμφυτα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τής ἔκοψε τὴν κατάληξη — ὅπως ἄς ποῦμε τὸ κλαδευτήρι — κι ἐπάνω σὲ τούτην ξεσηκῶνει χνάρι γιὰ ὄλες τὶς ὀμοιές της. Ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικὰ πρέπει νά ὑποταχτοῦν στὸν κανόνα, πρέπει καί τὸ Ἐναγνωστήριον νά γίνῃ Ἐναγνωστήρι. Εἶναι ἀπαραίτητο νά τὰ μεταμορφώσει καί τὸ κάμεις βέβαιος, παρὰ βέβαιος πῶς αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό. Δὲ δέχεται καμιά ὑποχώρηση μιά καί «ὁ λαὸς πού μᾶς ἐνώνει μὲ τὴν ἀρχαιότητα» ἔκοψε τὴν κατάληξη θὰ τὸν ἀκολουθήσουμε. Στις θεωρίες του δὲ δέχεται κανένα συμβιβασμό.

Ὅμως ἄσχετα ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες, τὸ μεγάλο γεγονός μένει. Ὅταν ὁ Ψυχάρης στὰ 1888 ὕψωσε τὸ Ταξίδι του, ὅπως ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς τὸ λάβαρο τής Ἐπανάστασης, ἔκανε μιά πράξη λυτρωτικὴ. Ἀπελευθέρωσε τὴν ἑλληνικὴ πεζογραφία ἀπὸ τὴ δουλειά τής καθαρεύουσας. Τὴ γλύτωσε ἀπὸ τὴ μεγαλόλογη, φουσκωμένη ἀπεραντολογία. Καί μόνη ἡ σύντομη κοφτὴ φράση του φέρνει τὸ νέο πού ἐπιθυμεῖ ἢ κάθε λογοτεχνία. Ἀνανεώνει καί καθαρίζει ἀπὸ τὸν παλαιὸ ἀκατανόητο φόρτο.

«Ὁ ἥλιος ἀνάτελνε τότες στὴ ζωὴ μου. Ἐνας ἥλιος μοῦ φαινότανε ἡ Ἑλλάδα ὄλη. Μοῦ φώτιζε ὁ ἥλιος τὴν ψυχὴ. Σὰ νά τὴν ἔβλεπα πρώτη φορὰ ὅταν κατέβηκα στὴν Πόλη, στὰ Νησιά, στὴν Ἀθήνα».

Τὸ ἥλιος φωτεινὸς ἀλήθεια ἀνάτειλε στὸ ἑλληνικὸ στερέωμα ἀπὸ τὴ σημαδιακὴ ἡμέρα ἐκεῖνη! Ἡ ἀκτινοβολία του φώτισε ὄλη τὴν πεντηκονταετία πού πέρασε. Ἀλλὰ δέν εἶχε πάντοτε ὁ συγγραφέας τοῦ Ταξιδιοῦ τόσο εὐτυχισμένες ὄρες. Ὅταν ἡ ὄρμη τὸν παράσερνε, πρόσεχε λιγότερο τὸ ὕφος. Μὲ τὸν καιρὸ ἔπεσε κι' ἐκεῖνος στὴν ἀπεραντολογία κι ἄς εἶταν γραμμένη στὴν «ἄδολη δημοτική» του.

Μὰ ἂν ὁ συγγραφέας χάθηκε, τὸν ἔφαγε «ὁ Μέγας Χρόνος», μᾶς ἀπομένει ὁ πρωτοπόρος, ὁ μαχητῆς, ὁ ἀπόστολος τής ΙΔΕΑΣ πού μὲ τὴ γραμματικὴ, τὶς φωνές, τοὺς καυγάδες, τὰ ἄρθρα, τράνταξε τὸ Ρωμέϊκο καί τὸ ξύπνησε ἀπὸ τὸν λήθαργο.

Γλωσσικὸ, ἐκπαιδευτικὸ, ἀκόμη, καί κοινωνικὸ τὸ κίνημά του, ἔγινε συνείδηση στὴν ἀνήσυχη μὰ φωτισμένη γενεὰ τής εποχής

πού σηκώθηκε νά πολεμήσει μαζί του. Παλληκάρια καί πρωτοπαλλήκαρά του οί πιό έκλεκτοί, τά μεγάλα ένδοξα όνόματα τής ποίησης καί τής τέχνης· γενικά ό,τι καλό άνθιζε στόν τόπο.

Έκατοντάδες οί όπαδοί καί οί έθελοντές άπ'όλα τά πέρατα τοῦ έξω έλληνισμοῦ. Όπου βρισκόταν έγκατεστημένος Ρωμιός, συντρόφευε καί βοηθοῦσε τόν άγώνα μέ φανατισμό καί πάθος.

Καί τώρα πού ό πόλεμος τέλειωσε, κόπασε ό σάλαγος τής μάχης καί οί μαχητές άπό τίς δύο παρατάξεις έχουν γίνει Ιστορία, έμεις κληρονομοῦμε τά κέρδη τής τεράστιας προσπάθειας. Καί χαιρόμαστε τή γαλήνη καί τήν ήσυχία πού έπακολοθεῖ τίς μεγάλες άναταραχές.

Ή μεταρρύθμιση έγινε. Ή δημοτική δέν κινδυνεύει πλέον. Δέν τής χρειάζονται περιοδικά, άρθρα, λίβελοί, Άδελφάτα, Συντροφίες γιά τήν προστασία της. Κανέναν κίνδυνος δέν τήν άπειλεί. Έχει κατακτήσει τίς συνειδήσεις, όλη τή λογοτεχνία μας καί ένα μέρος τής εκπαίδευσης.

Άπό τήν παλαιά οργανωμένη φρουρά τών διωκτῶν της δέ σώζεται κανείς. Λιγοστοί έλεύθεροι σκοπευτές μονάχα σφεντονίζουν έναντίον της κανένα φαρμακωμένο βέλος ή μιá χούφτα λάσπη. Στή θέση όμως τής άλλοτινής όργης, τής μανίας, συναντοῦνε τό χαμόγελο τής άδιαφορίας καί τής περιφρόνησης.

Ό άρχηγός τής ήρωϊκής έξόρμησης γιά τήν επικράτηση τής ΙΔΕΑΣ ό Γιάννης Ψυχάρης αναπαύεται στή Χίο. Πέρασε πιά στό παρελθόν.

Τό πνευματικό κίνημα πού ξεσήκωσε ή

φλογερή του πίστη απέδωσε πλούσιο καρπό. Γκρεμίστηκε τό οικοδόμημα πού έφραζε τή θεά, μάραϊνε καί χώριζε τόν μορφωμένο άπό τόν άμόρφωτο Έλληνα μέ στεγανό άδιαπέραστο διάφραγμα.

Τώρα εκείνες οί παιδαριώδεις ύπερβολές θά φαντάζουν στά μάτια τών νέων — όσοι άπό περιέργεια θά σκύψουν κάποτε νά μελετήσουν τά κείμενα τής έποχής — έντελῶς άκατανόητες. Οί «Γιατρικές Λέσκες», οί «σύβασες», τά «σκετίζεται» ξεχάστηκαν. Ό χρόνος πού κύλησε τάχει παραμερίσει. Μοιάζουν σαν σημάδια, όπως μένουν οί ούλες στά ανθρώπινα κορμιά νά θυμίζουν κάποιες παλιές πληγές. Μά δέν πονοῦν πιά ούτε μοδιίζουν σε τίποτε.

Ό Ψυχάρης κάποτε ζήτησε γιά τόν εαυτό του Δόξα καί Γροθιές. Τά άπόκτησε καί τά δυό. Τό δεύτερο μάλιστα τό επιδίωξε μέ όλα του τά καμώματα. Μόλις τέλειωνε νά χτυπιέται μέ τόν έναν, πηδοῦσε στό στίβο άκαταπόνητος, ζητώντας καινούργιο αντίπαλο. Δέν δκνησε ποτέ, δέ λύγισε, δέν άγνόησε κανέναν. Τάβαλε μέ όλους, σημαντικούς, παρακατιανούς, άσημαντους. Πάντα πρόθυμος καί πάντα νέος.

Πραγματοποίησε λεβέντικα εκείνον τόν ωραιότατο στίχο τοῦ Παλαμά άπό τόν Δωδεκάλογο.

«Όπου τόποι όπου γεράματα θά σπειρούμε μιάν Έλλάδα καί μιá νιότη».

Άκόμη καί τώρα 100 χρόνια άπό τή γέννησή του' άκόμη καί σήμερα 25 χρόνια άπό τό θάνατό του, τόνομά του, μάς φέρνει στή μνήμη άληθινά «Μιάν Έλλάδα καί μιá νιότη».

ΤΑΤΙΑΝΑ ΣΤΑΥΡΟΥ

Η ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Μέ τήν εύκαιρία τοῦ άναμνηστικοῦ τεύχους γιά τόν Ψυχάρη ή «Νέα Έστία» δημοσιεύει τήν προτομή του, έργο τοῦ Θανάση Άπάρτη, ξεφεύγοντας έτσι, ύποχρεωτικά, άπό τή χρονολογική σειρά τών έλληνικῶν πορτραίτων.

Ό γλύπτης Άπάρτης είναι άπό τούς πιό γνωστούς καί άξιους καλλιτέχνες μας. Γεννήθηκε στή Σμύρνη καί δούλεψε στό Παρίσι, όπου καί μένει πρὸς τό παρόν κάνοντας άπό καιροῦ σε καιρό τήν εμφάνισή του καί στήν Έλλάδα. Υπήρξε μαθητής τοῦ Bourdelle καί άπό τό δάσκαλό του κράτησε όλην τήν άγάπη πρὸς τόν άνθρωπο. Ή πολύπλευρη εργασία του περιλαμβάνει πλήθος έργων. Ό Άπάρτης όμως είναι κυρίως ένας άρτιος προσωπογράφος. Τόν άνθρωπο τόν αντικρύζει μέ μάτι θετικό προσπαθώντας νά έμβαθύνει στόν έσωτερο ψυχικό του κόσμο.

Τό κεφάλι τοῦ Ψυχάρη είναι ένα άκόμα δείγμα τής άψογής δουλειάς του. Δουλεμένο έλεύθερα, μέ μεγάλα πλάνα, κρατώντας τόν έσωτερικό σκελετό καί τίς κύριες βασικές σχέσεις, αλαφρώνει τίς ρεαλιστικές λεπτομέρειες καί συγκρατεῖ τά κύρια μορφικά στοιχεῖα. Τό χαρακτήρα τόν προσέχει ύπογραμμίζοντας όρισμένες άνόμοιες λεπτομέρειες τοῦ προσώπου, τό βαθούλωμα καί τό περίγραμμα τής κόγχης τών ματιῶν καί τό λεπτό, εἰρωνικό γράψιμο τοῦ στόματος. Έτσι δίνει μιá διαρκή κίνηση στήν εκφραση καί παίζει μέ τό φῶς.

Τό όλο έργο έχει μιá πνευματικότητα καί μιá εκδηλη ψυχική ζωή.

Τ. Π. ΣΠΗΤΕΡΗΣ

